

Arbeid med statlige verneplaner

Veileder

Riksantikvaren

Arbeid med landsverneplaner
Veileder

Riksantikvaren
2005

© RIKSANTIKVAREN

Postboks 8196 Dep.

0034 Oslo

Tlf. 22 94 04 00. Faks 22 94 04 04

e-post: riksantikvaren@ra.no

www.ra.no

Veilederen for arbeid med landsverneplaner er i utgangspunktet skrevet av Riksantikvaren og bearbejdet av prosjektsekretariatet for Statens kulturhistoriske eiendommer, i samråd med prosjektets referansegruppe.

Riksantikvaren:

Marte Oftedal

Sekretariat for Statens kulturhistoriske eiendommer:

Eirik T. Bøe, Tarja M. Koskinen, Line Bårdseng og Tom Wassum, konsulent.

Redigering og layout: Mari Kollandsrud

Revidering: Statens kulturhistoriske eiendommer ved Line Bårdseng og Gisle R. Totland.

Omslagsbilde:

Finansministerens kontor. I 1906 stod første byggetrinn i et planlagt H-formet regjeringsbygg ferdig, tegnet av arkitekt Henrik Bull. Prosjektet ble imidlertid ikke fullført, da helt andre plassbehov ble oppfylt med arkitektene Ove Bang og Erling Viksjøs bygg, preget av etterkrigsmodernisme. Bulls bygning fremstår som komplett, et allkunstverk hvor arkitekten tegnet alt ned til minste detalj; fra dørvidere, lysarmaturer og møbler til skriften på fasaden. Finansdepartementets bygg er et meget godt eksempel på den norske tolkningen av jugendstilen, som hentet inspirasjon fra norrøn mytologi og omsatte den til samtidens formspråk. Interiørene i finansministerens kontor er istandsatt i tråd med Henrik Bulls tegninger. Foto: Anne E. Winterthun.

INNHold

Innledning	3
Sektoransvaret	4
Hva er en landsverneplan?	5
Ulike typer landsverneplaner	7
Organisering av arbeidet	8
Metodikk	9
Landsverneplanens innhold	10
Oppfølging av landsverneplanen	11
Definisjoner	12

FORORD

Veilederen er laget av Riksantikvaren (RA) og Moderniseringsdepartementets (MOD) prosjekt Statens kulturhistoriske eiendommer (SKE). Utgangspunktet for samarbeidet er RAs rolle som fagmyndighet og SKEs rolle som koordinator for arbeidet med statlige landsverneplaner. Prosjektet SKE har sitt mandat fra regjeringen og er lagt til MOD med bakgrunn i departementets eiendomspolitiske ansvar i staten.

Formålet med veilederen er å gi sektormyndighetene informasjon om arbeidet med landsverneplaner. Veilederen gir en innføring i det politiske og faglige utgangspunktet, forklarer hva en landsverneplan er og gir råd til den praktiske gjennomføringen. I tillegg beskriver den kort SKEs eiendomsregister og den metodikk SKE har utviklet for arbeidet med landsverneplaner. Erfaringene med landsverneplanene i samferdssektoren og forsvaret ligger til grunn for denne veilederen.

Den første utgaven av Veilederen ble utgitt i 2003. Regjeringens beslutning i desember 2004 om at alle sektorer skal ha startet opp arbeidet med landsverneplaner innen første halvår 2005 er en av årsakene til at denne veilederen er revidert. Lykke til med arbeidet!

Nils Marstein

Riksantikvar

Kasper J. Holand

Prosjektleder

Rundt 1900 var huggensteinstilen toneangivende i Norden. I nasjonal begeistring skulle det norske grunnfjellet kle våre viktigste bygninger. Norges tekniske høyskole skulle huse selve fremskrittet og velstandens yrkesutdannelse – ingeniørens. Ved en slik anledning satset man stort. Arkitekt Bredo Greve løste oppgaven med en monumental bygning inspirert av Norges storhetstid, middelalderen. Prosjektet legger liten skjul på arbeidstittelen «vis-à-vis Domkirken». Da bygget stod ferdig, ble NTH etablert, og vår moderne ingeniør- og arkitektutdannelse startet. Foto: Jaro Hollan.

Veilederen skal være et hjelpemiddel i utarbeidelsen av landsverneplaner innenfor de statlige sektorene. Utarbeidelse av landsverneplaner er et viktig redskap i arbeidet for å sikre kulturminner og kulturmiljøer innenfor eget området og er en del av sektoransvaret for kulturminnevern. I landsverneplanen skal de enkelte sektors historie skrives og dokumenteres gjennom et utvalg kulturminner og kulturmiljøer. Alle eiendommer skal vurderes i regi av ansvarlig sektormyndighet. Arbeidet med landsverneplaner er imidlertid ikke rettet bare mot kulturminner og kulturmiljøer i statlig eie, men også knyttet til statlig politisk utøvelse i sektoren, som teatre, kraftstasjoner, siloer, meierier, flyplasser osv.

Prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer har utviklet et eiendomsregister og en

metodikk for utarbeidelse av landsverneplaner og vil koordinere arbeidet.

Veilederen bygger på erfaringer som er opparbeidet siden 1993 da NSB startet arbeidet med den første landsverneplanen for jernbanebygninger. Etter dette er det utarbeidet landsverneplaner for Telenors bygninger og installasjoner (1997), Fyrstasjoner (1997), Forsvaret (1998), Veger, bruer og vegrelaterte kulturminner (under ferdigstilling 2003) og Kulturminner i jernbanen (under ferdigstilling). De erfaringene landsverneplanarbeidet har frembrakt så langt vil, foruten å formidles i denne veilederen, kanaliseres ut til de enkelte sektorene gjennom Prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer. En viktig møteplass i dette arbeidet vil bli Forum for landsverneplaner hos Riksantikvaren.

Sektoransvaret

Kulturminner og kulturmiljøer knyttet til statens virksomhet representerer sentrale kilder til historien om utviklingen av det norske samfunnet. Det er statens ansvar å ivareta disse kildene på en slik måte at de danner meningsfylte kulturminner i samtiden og blir bevart for ettertiden. De enkelte statsetater har en selvstendig interesse og et selvstendig ansvar for å dokumentere sin egen kulturhistorie, både i form av bevaring av faste kulturminner og i form av drift av museer.

Utarbeidelse av en landsverneplan er et viktig skritt i retning av å ta kulturminnehensyn som del av sektorens miljøansvar. Gjennom en slik plan identifiserer etaten også hva som er verneverdig og skaffer seg dermed et grunnlag for forsvarlig forvaltning av egne kulturminner. Arbeid med en landsverneplan kommer i tillegg til sektorens ansvar for å innarbeide kulturminnehensyn på flere nivåer innenfor sektorens planlegging, eienomsforvaltning, virksomhetsstyring og næringsutvikling.

St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner

Mål

Uten ny og høyere bevissthet om hva kulturarven i virkeligheten rommer av verdier på flere plan, vil landet miste verdifull kulturarv og kostbare ressurser. Regjeringen vil at kulturarven i større grad skal tas i bruk og danne grunnlag for verdiskaping i bred forstand. Regjeringens mål for kulturminnepolitikken er at:

- mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på som bruksressurser og grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping
- et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde skal gis varig vern gjennom fredning

Regjeringen vil sikre kulturminner og kulturmiljøer og ivareta statens forpliktelser ved blant annet å:

- unngå uopprettelige tap av særlig verdifulle kulturminner og kulturmiljøer
- sørge for at staten går foran som et godt eksempel i forvaltningen av sin egne kulturhistoriske eiendommer
- legge til rette for at mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal stå sentralt i utviklingen av levende lokalsamfunn og som grunnlag for verdiskaping
- styrke det offentlige rolle som pådriver i forvaltningen av kulturminneverdiene

Sektoransvaret

I samsvar med sektorprinsippet, slik dette er nedfelt i St. meld. nr. 46 (1988–89) Miljø og utvikling- Norges oppfølging av Verdenskommisjonens rapport og i St. meld. nr. 58 (1996–97) Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling, har statlige sektorer ansvar for:

- som eier å forvalte egne kulturminner og kulturmiljøer på en måte som ivaretar de kulturhistoriske kvalitetene
- som myndighetsutøver å sikre at hensynet til kulturminner og kulturmiljøer blir tatt vare på i sektorpolitikken, både når det gjelder myndighetsutøvelsen og bruken av relevante virkemidler

Fremføringen av landets jernbanenett kunne by på store tekniske utfordringer. Den 114 km lange Raumabanen mellom Dombås og Åndalsnes, som ble åpnet i 1924, er et eksempel på det. Kylling bru fører banen i stor høyde over Rauma. Dyktige ingeniører og fremragende steinhuggere skapte dette vakre kulturminnet, som det er NSBs ansvar å holde ved like. Foto: Arve Kjersheim.

Hva er en landsverneplan?

Bergstaden Røros ble anlagt i 1646, to år etter opprettelsen av Røros Kobberverk. Den bymessige bebyggelsen har sin bakgrunn i gruvedriften, som tiltrakk seg folk fra inn- og utland. I 1784 ble den store og vakre barokkirken, «Bergstadens Ziir» oppført. Røros står på World Heritage List og er et kulturminne av internasjonal verdi. Byen er et eksempel på kulturmiljøer der helheten er viktigere enn de enkelte elementer som inngår i området. Staten eier flere av bygningene som opprinnelig tilhørte Røros Kobberverk. Foto: Arve Kjersheim.

En landsverneplan er en samlet oversikt over en gruppe kulturminner og kulturmiljøer innenfor en statlig sektor, vurdert på bakgrunn av sektorens historie i den hensikt at de skal vernes.

Formålet med landsverneplanen

Et nødvendig utgangspunkt for å kunne ta kulturvern hensyn, er at den enkelte sektor har fullgod oversikt over hva de eier av kulturminner og kulturmiljøer, og hvordan disse skal tas vare på. Dette skal fremgå av en landsverneplan.

Hovedmålet for arbeidet med landsverneplaner er å sikre vern av et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer innen en statlig sektor. Med det menes et utvalg som først og fremst dokumenterer det statlige virksomhetsområdets historie; med elementer som geografisk utbredelse, tekniske løsninger, funksjon, arkitektur osv.

Landsverneplanarbeidet vil i tillegg til å stadfeste sektorens verdier, også bidra til bevissthet om og kompetanse innen kulturminnefag. Dette

vil gi større forutsigbarhet i forvaltningen og være et viktig premiss for kommunal og regional planlegging.

Ved større avhendingsprosjekter og endring av eierskapet til de statlige eiendomsforvaltere vil en landsverneplan innebære en vesentlig forenkling med hensyn til å oppfylle kravene om vurdering av verneverdi som fremgår av Avhendingsinstruksen.

Formålet med landsverneplanene er å verne et utvalg kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer virksomheten og historien innenfor en sektor, og vil i utgangspunktet bare omhandle nyere tids kulturminner (etter 1537). Planen vil bare i enkelte tilfeller omtale automatisk fredete kulturminner, der disse inngår som del av kulturmiljøer eller områder som av andre grunner er prioritert i planen. Planen skal ikke omhandle arkeologiske kulturminner som allerede er sikret vern gjennom lovverk.

Planens status – inndeling i vernekategorier

En landsverneplan må oppfattes som en helhet, der samtlige bygninger og anlegg inngår i et utvalg som skal vise bredden og variasjonen i kulturminnetyper knyttet til sektoren.

Planen skal danne grunnlag for fredning i henhold til kulturminneloven. Planen skal også inneholde de eiendommene statsetaten vil verne uten formell lovbeskyttelse. Ut fra dette bør planen inneholde to vernekategorier – fredning og vern. Valg av kategori avhenger først og fremst av hvilke verdier det enkelte kulturminnet eller kulturmiljøet representerer, og hvilke virkemidler som er nødvendige for å sikre disse verdiene.

- *Kategori 1* omfatter kulturminner og kulturmiljøer som forutsettes fredet etter kulturminneloven. For disse skal alle endringer og tiltak ut over vanlig vedlikehold godkjennes av Riksantikvaren, eventuelt regional kulturminnemyndighet.
- *Kategori 2* omfatter kulturminner og kulturmiljøer som forutsettes vernet i kraft av landsverneplanen. Kulturminnehensyn ved endring

og tiltak ut over vanlig vedlikehold skal ivaretas av egen virksomhet, gjennom egen eller ekstern kulturminnekompetanse. Kulturminner og kulturmiljøer i kategori 2 skal kunne fremmes som Spesialområde bevaring etter plan- og bygningslovens § 25.6.

Inndelingen i vernekategorier og valg av virkemidler må i noen grad tilpasses den enkelte sektor og landsverneplan. For noen kulturminnetyper vil regulering gjennom plan- og bygningsloven være et bedre egnet virkemiddel enn fredning, selv om kulturminnet eller kulturmiljøet vurderes å ha meget høy verdi og er plassert i kategori 1. I mange tilfeller, særlig for større områder eller miljøer, vil en kombinasjon av ulike virkemidler være nødvendig for å sikre et tilfredstillende vern.

Landsverneplanen er ikke en plan festet i et lovverk. Den skal imidlertid være omforent med Riksantikvaren og være forpliktende for virksomhetens forvaltning og administrasjon av et bestemt utvalg kulturminner og kulturmiljøer. En landsverneplan er sektorens og Riksantikvarens felles vurdering av hvilke bygninger og anlegg innenfor sektoren som skal gis et formelt vern.

Tollboden i Farsund skal opprinnelig være bygd i 1770-årene og ligger på byens mest fremtredende tomt. I 1843 ble eiendommen kjøpt av staten til tollbod og ombygget i empirestil. På 1900-tallet overtok postvesenet bygningen, og i 1934 ble den ført på listen over statens administrativt fredete bygninger. Ved salg fra Posten BA fungerte ikke avhendingsinstruksjonen, og i dag har ikke bygningen noe formelt vern. Foto: Synnøve Haugen, Riksantikvaren.

Ulike typer landsverneplaner

Arkitektene Leif Olav Moen og Nils-Ole Lund vant konkurransen om HF-bygget på Blindern, bare 30 år gamle. Utbyggingen av universitetet på Blindern var det største byggeprosjektet i Norge før hovedflyplassen på Gardermoen. Universitetsutbyggingen representerer demokratiseringen av høyere utdanning som Statens lånekasse for utdanning medførte. Arkitektene formgav også deler av interiørene og la særlig vekt på auditorier, lesesaler og vestibylearealene, som her i SV-bygget. Foto: Teigen.

Alle bygninger innen sektorene skal omfattes av landsverneplanarbeidet. I forbindelse med de statlige sektorenes arbeid med landsverneplaner er følgende hovedtyper aktuelle:

A. Landsverneplan som er laget på bakgrunn av en vurdering av samtlige bygninger og anlegg til en statsetat. For eksempel *Landsverneplan for Forsvaret*.

B. Landsverneplan hvor bare deler av en stats-etats eiendommer er vurdert. Denne vil ofte omhandle en eller flere kulturminnekategorier innenfor etatsens eiendoms masse. Eksempel på en slik tematisk plan er *Nasjonal verneplan for fyr*.

C. Landsverneplan for kulturminner som er knyttet til en statsetats virksomhet, men som ikke eies av etaten. Et eksempel på dette er arbeidet som Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) har satt i gang med landsverneplan for kraftverk.

Hvilken type plan man velger, må tilpasses den enkelte sektor. Type A og C er ment å være uttømmende innenfor en sektor. B vil kun ta for seg et område og må kombineres med en av de andre. Type B kan være nyttig for å få satt arbeidet i gang, eventuelt i situasjoner der en sektor organiserer flere selvstendige felt som det er naturlig å skille.

Plassering

Moderniseringsdepartementet har etablert prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer blant annet for å koordinere og tilrettelegge arbeidet med landsverneplaner. Arbeidet med landsverneplanene vil bli ulikt organisert i de ulike sektorene. Riksantikvarens arbeid med landsverneplaner har imidlertid gitt viktige erfaringer som også andre kan nyttiggjøre seg:

- Arbeidet bør organiseres som et prosjekt, med en definert tidsramme. Hvilken kapasitet og kompetanse som er nødvendig vil avhenge av den mengde og type objekter som skal vurderes, og hvilken informasjon og oversikt som allerede er tilgjengelig (register, dokumentasjon og lignende).
- Prosjektlederen bør komme fra sektoren.
- Arbeidet med en landsverneplan må forankres i ledelsen hos de berørte etater både ved oppstart av arbeidet og underveis. Som med alt prosjektarbeid er det viktig at det etableres rutiner for jevnlig rapportering om arbeidet og beslutninger gjennom prosjektperioden. Dette er vesentlig for å sikre nødvendig ressurstilgang og beslutningsmyndighet for planarbeidet. Der virksomhetene har et distriktsapparat er det viktig at de også får eierskap til arbeidet.
- Riksantikvaren har god erfaring med at prosjektet plasseres i de administrative enheter som har direkte ansvar for eiendomsforvaltningen. Der dette ikke er naturlig, bør arbeidet uansett ha nær kontakt med den del av etaten som vil ha ansvaret for oppfølging og forvaltning etter at planarbeidet er ferdig. Dette fordi en da utnytter den tiden arbeidet pågår til kompetanseoppbygging og utvikling av eierforhold til det utvalget som gjøres.

- I hvilken grad arbeidet skal knyttes til et eventuelt distriktsapparat innenfor sektoren, vil i noen grad være avhengig av hvilket omfang det er på eiendomsmassen som skal vurderes, samt den kunnskap om bygninger og anlegg som innehas lokalt/regionalt. I de sektorer der det finnes etatsmuseer er det naturlig at disse bidrar i prosjektet både med spesialkompetanse og vurdering av kulturminnene. Dette er spesielt viktig for blant annet kulturminner der man ønsker en museal bevaring av teknisk utstyr og installasjoner.

Samarbeid med kulturminnevernet

Riksantikvaren er en viktig samarbeidspartner for virksomhetene som igangsetter landsverneplaner. Riksantikvaren har erfart at å delta i ulike arbeids-, styrings- og referansegrupper har vært nyttig, og sikret gode resultat. Dette er også viktig for å komme frem til en plan med en omforent vurdering av kulturminnene. Riksantikvarens rolle bør særlig knyttes til kvalitetsikring av arbeidet, men også i forhold til rapportering og fremdrift har det vist seg at Riksantikvaren har kunnet bidra positivt til gjennomføringen av til dels store og kompliserte planer.

Tidlig i arbeidet bør det etableres et samarbeid med fylkeskommunen og Sametinget, som er regional kulturminnemyndighet. Dette er viktig for å få kjennskap til arealplaner, andre kulturminner i et aktuelt område og hensynet til større sammenhenger og miljøer. Hvor tett samarbeidet med den regionale kulturminneforvaltningen skal legges opp, avhenger av flere forhold. Det vil blant annet avhenge av hvilken kunnskap den regionale kulturminneforvaltningen har om den aktuelle kategorien av kulturminner, men også av kapasiteten i fylkeskommunen eller Sametinget.

Landsverneplanarbeidet forutsetter at:

1. Sektorens historie presenteres
2. Eiendomsmassen registreres/dokumenteres
3. Kompetanse til å gjennomføre en landsverneplan er tilgjengelig.

Historikk

En oversikt over sektorens historie bør danne grunnlag for arbeidet med verneplanen. Oversikten bør omhandle sektorens materielle historie og redegjøre for utbyggingsperioder, kulturminnenes typologi, tekniske utviklingstrinn og funksjonelle sammenhenger.

Registrering og dokumentasjon

I tillegg til sektorhistorien er registrering og dokumentasjon av eiendomsmassen av sentral betydning for arbeidet med landsverneplaner. SKE har laget et eiendomsregister for dette formålet og har lagt inn alle eiendommer som er med i St. meld. 10 "Oversikt over statens eiendommer". Øvrige virksomheter legges inn ved oppstart av arbeidet med landsverneplaner. Ved endt registrering kan man skrive ut rapporter fra eiendomsregisteret som tilsvarende kravene man stiller til ferdige katalogsider i en landsverneplan. Registerenes beskaffenhet vil ha innvirkning på hvordan arbeidet med landsverneplaner organiseres. Forsvaret og vegsektoren er eksempler på virksomheter med ulike fremgangsmåter i oppstarten av arbeid med landsverneplaner. I Forsvarets bygningstjeneste forelå et eiendomsregister som kunne tas i bruk med en gang og danne utgangspunkt for utvelgelsen av hvilke objekter som burde undersøkes nærmere. I vegetaten fantes ikke egnede registre på samme måte. I arbeidet med *Landsverneplan for veier, broer og vegrelaterte kulturminner* ble det lagt vekt på å etablere historien først og deretter henvende seg

til distriktskontorene og fylkeskommunene for å be dem velge ut forslag til verneobjekter som kunne illustrere den skrevne historien.

Kompetanse

Innenfor de fleste sektorer finnes det ressurspersoner med innsikt i sektorens historie og eiendomsmasse. Det vil som regel også være nødvendig å innhente kulturminnekompetanse der den ikke allerede finnes. Et viktig mål med verneplanarbeidet er å øke kulturminnekompetansen i sektoren. Det er derfor viktig at det er ansatte i sektoren som har ansvar for prosjektet. Å overlate hele prosjektet til innleid kompetanse kan gi svak forankring internt.

Landsverneplanens innhold

Landsverneplanens hoveddel er katalogen over samtlige kulturminner og kulturmiljøer som skal vernes. Den bør imidlertid også ha en innledning i tilknytning til katalogen.

Landsverneplanen bør innledes med:

- Orientering om formålet med planen, bakgrunn for arbeidet, initiativtagere, organisering og arbeidsform.
- En kort historisk gjennomgang av virksomheten innenfor sektoren, med vekt på utviklingen av bygninger og anlegg.
- Redegjørelse for de utvalgte kriterier som er vektlagt i denne planen.
- Orientering om vernekategorier og formelle virkemidler.
- Rutiner for videre forvaltning og oppfølging av planen, inkludert rutiner for evt. avhending av verneverdige objekter.

Katalogdelen

Katalogen vil inneholde både bygg som skal fredes etter kulturminneloven (verneklasse I) og bygg som skal underlegges et internt statlig vern (verneklasse II).

SKE har laget et eiendomsregister som vil kunne generere rapporter for hvert enkelt bygg som oppfyller kravet til forskriftsfredning. Eiendomsregisteret har i tillegg rapportfunksjoner som genererer en grundig dokumentasjon av hvert enkelt bygg. Disse kan brukes i en landsverneplan.

Nedenfor følger en oversikt over innholdet i eiendomsregisteret. Dette vil kunne endres, det henvises derfor til SKEs register.

Bygningsdata:

1. Lokalitetsnavn
2. Kompleksnummer i Stortingsmelding 10
3. Kommune/kommunennummer

4. Enkeltminne – egennavn
 5. Bygningsnummer i Stortingsmelding 10
 6. Bygningsnummer i GAB, dette nummeret vil være en nøkkel til egenskapene i post 3, 4, 7 og 8.
 7. Gnr/bnr/fnr
 8. Adresse
 9. Kartreferanse og kart 1:1000/1:2000, som viser bygning og området som er vernet
 10. Eksakt datering med kildehenvisning
 11. Byggherre
 12. Arkitekt
 13. Bygningsart
 14. Opprinnelig funksjon
 15. Nåværende funksjon
 16. Nåværende eier
 17. Nåværende bruker
 18. Beskrivelse av kulturminnet/kulturmiljøet
 19. Kort historikk med viktige endringer, eventuelt ombygginger og restaureringer
 20. Kort beskrivelse av kulturminnets tekniske tilstand
 21. Fotos; minimum 2 stk utvendig, 2 stk innvendig, foto av bygning med omgivelser
 22. Plan/reguleringsstatus
 23. Vernestatus, henvisning til lovhjemmel eller grunnlag/datering for Administrativt fredete kulturminne i statens eie
 24. Vernekategori i landsverneplan
 25. Vurdering av bygningens verneverdi (kort begrunnelse)
- Evt. Tilleggsmerknader.

Flere av disse opplysningene hentes direkte fra de ulike eiendomsforvalterne og legges inn når nye eiendommer lastes inn i SKEs register. Det er derfor behov for å kvalitetssikre og kontrollere denne informasjonen. Den informasjonen som normalt overføres fra eiendomsforvalterne er post 1-5, 7 og 8.

Oppfølging av landsverneplanen

Forvaltning av kulturminnene og kulturmiljøene som inngår i planen

Ved avslutning av arbeidet med landsverneplanen er det viktig at det etableres rutiner for forvaltning, drift og vedlikehold som sikrer at kulturminneverdiene ivaretas. Hensynet til kulturminnene må bli en integrert del av etatens planlegging og eiendomsforvaltning.

Følgende oppgaver må ivaretas:

- Den endelige verneplanen gjøres kjent i alle deler av organisasjonen.
- Organisasjonens kulturminnefaglige ressurser må synliggjøres.
- Vedlikeholdsansvarlige får opplæring i antikvarisk riktig vedlikehold og skjøtsel.
- Interne saksbehandlingsrutiner etableres slik at spørsmål knyttet til verneverdige eiendommer fanges opp så tidlig som mulig.
- Samarbeidsrutiner mellom etaten og Riksantikvaren/eventuelt regional kulturminnemyndighet etableres.

Fredning

Som oppfølging av landsverneplanen vil Riksantikvaren starte fredningssak for objektene som er vurdert som fredningsverdige (vernekategori 1). Fredning skjer med hjemmel i Lov om kulturminner etter følgende prosedyrer:

- Kulturminneloven gir i henhold til § 15 hjemmel til å frede «byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi.» For å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det kan man i henhold til § 19 frede et område omkring. Vedtak om fredning fattes etter at fredningsforslaget med omfang og bestemmelser har vært gjenstand for omfattende høring

hos eier og i kommunestyret. Det er Riksantikvaren som fatter vedtak om fredning i henhold til kml. §§ 15 og 19. Kulturminneloven gir også i henhold til § 20 anledning til å frede et større område som kulturmiljø. Prosessen frem mot vedtak, som fattes av Kongen i statsråd, er lengre og mer omfattende enn for §§ 15 og 19.

- Når det gjelder bygninger og anlegg i statlig eie har Riksantikvaren i henhold til kulturminneloven § 22a myndighet til å fatte vedtak om fredning ved forskrift. En forskriftsfredning gir objektet lik status som vedtaksfredete kulturminner, men innebærer en forenklet fredningsprosedyre. Forenklingen består først og fremst i at høringsrunden er mindre omfattende, men også at en har mulighet for å frede større grupper av bygninger og anlegg i en felles forskrift, uavhengig av hvor i landet disse er lokalisert. Dette er særlig aktuelt i forbindelse med landsverneplaner, der en tenker seg at fredning av alle bygninger og anlegg i vernekategori 1 kan gjennomføres i ett fredningsvedtak.

Muligheten til å frede ved forskrift gjelder ikke for fredning av område rundt et kulturminne (§ 19). I de tilfeller det er behov for slik områdefredning er det en forutsetning at en følger de saksbehandlingsregler som gjelder for dette. Det er Riksantikvarens oppgave å gjennomføre fredning i henhold til kulturminneloven. I forbindelse med fredningssaken foretas en endelig vurdering. En rekke samfunnsmessige hensyn vurderes da i tillegg til verneverdien. Dette kan medføre at enkelte saker likevel ikke føres frem til fredningsvedtak. Det er altså ingen absolutt automatikk i at alt som i planen er vurdert som fredningsverdige (verneklasse 1) i siste instans vil bli fredet.

Definisjoner

Kulturminner: Alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Kulturmiljøer: Områder hvor kulturminner inngår i en større helhet eller sammenheng, som for eksempel områder og bygningsmiljøer i byer og tettsteder og jord-, skog- og seterlandskap.

Kulturlandskap: Alt landskap som er påvirket av mennesker. I forhold til begrepet landskap fokuserer begrepet kulturlandskap mer på menneskets påvirkning.

Automatisk fredete kulturminner: Alle kulturminner fra før år 1537, erklærte, stående byggverk fra perioden 1537–1649, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skipsfunn eldre enn 100 år er automatisk fredet med hjemmel i kulturminneloven. På Svalbard er alle spor etter menneskelig virksomhet fra før 1946 automatisk fredet, i henhold til forskrift for kulturminner på Svalbard.

Vedtaksfredete kulturminner: Kulturminner som ikke er automatisk fredet, men fredet gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven. Vedtak fattes av Riksantikvaren.

Administrativt fredete kulturminner: Utvalgte kulturminner i statens eie som ikke er formelt fredet etter kulturminneloven, men som fra 1920 er forutsatt behandlet som om de er fredet. Listen over administrativt fredete kulturminner ble publisert i 1933 og 1934 i Fortidsminneforeningens årbøker. Listen er ikke justert eller revidert siden dette.

Statens listeførte kulturminner: Det er det samme som statens administrativt fredete kulturminner. Se ovenfor.

Regulering til bevaring: Reguleringsformål i plan- og bygningsloven som kan benyttes til å verne bygninger, bygningsmiljøer og arealer. I motsetning til fredning, omfatter bestemmelsen kun bygningseksteriører og utvendige arealer. Reguleringsformålet kan kombineres med andre formål. Vedtak fattes av kommunal myndighet med hjemmel i plan- og bygningslovens § 25.6.

Landsverneplan: En landsverneplan er en samlet oversikt over en gruppe kulturminner og kulturmiljøer innenfor en statlig sektor, vurdert på bakgrunn av sektorens historie i den hensikt at de skal vernes.

Kulturminnefaglig kompetanse: Kompetanse om kulturminner og kulturmiljøer og hvordan de skal bevares og forvaltes som del av en samfunnsmessig utvikling. Det finnes ingen egen fagutdanning innen dette feltet, men vanlige fagbakgrunner vil være kulturhistorisk-, arkitektfaglig-, planfaglig eller konservatorutdanning.

Statens utvalgte kulturminner og kulturmiljøer: Forprosjektrapporten til prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer har gitt denne benevnelsen på de kulturhistoriske eiendommene som blir valgt ut til å være i statlig eie.